

Vývoj spotřebních vzorců českých domácností

Následující grafy ilustrují vývoj spotřebního chování domácností od počátku 90. let do roku 2003. V každé publikaci *Standards bydlení*, vydávané s roční periodicitou, jsou tyto údaje aktualizovány o nejčerstvější data.

Údaje o spotřebě domácností byly získány ze *Statistiky rodinných účtů*, výzkumu každoročně prováděného Českým statistickým úřadem. Data byla převážena doporučeným koeficientem vycházejícím z reprezentativních šetření *Mikrocensus 1992, 1996, 2002*. Rozmanité spotřební položky byly dle standardů *Eurostatu* rozřazeny do 9 základních spotřebních kategorií (stručný popis kategorizace je uveden níže). Grafy ukazují skladbu spotřeby pro srovnávané skupiny domácností.

Sloupcové grafy jsou konstruovány tak, aby tři základní kategorie (potravin, nápoje a tabák, bydlení) byly vždy uvedeny nejbližše ose x grafu, naopak kategorie „volný čas“ a „ostatní“ jsou uvedeny v nejvyšší části sloupců. Bydlení, potraviny a nápoje tvoří totiž základní nezbytnou spotřebu všech domácností, na které se zpravidla jen těžko dá mnoho ušetřit. Ekonomická teorie zboží patřící do těchto spotřebních kategorií označuje za zboží s nízkou cenovou elasticitou a sociologie je zpravidla označuje za výdaje k uspokojení nejnutnějších základních lidských potřeb. Zařazení spotřebních výdajů na tabák do stejné kategorie jako nápoje odráží standardní formu kategorizace, ačkoliv přirozeně výdaje na tabák nepatří k nutné spotřebě; vliv na uvedená srovnání je však nevýznamný. Z grafů je tak zejména zřetelné, jaká část celkových spotřebních výdajů v daném roce u různě definovaných skupin domácností je určena na nezbytnou spotřebu (bydlení, nápoje, potraviny), a následně je rovněž možné najít ty skupiny domácností, jejichž výdaje na nutnou spotřebu přesahují námi definovanou kritickou hranici 60 % celkových výdajů domácností. Výdaje na bydlení jsou tak zařazeny do širšího kontextu ostatních nutných spotřebních výdajů a nikoliv, jak tomu často bývá, analyzovány odděleně. Ačkoliv se relativní podíl výdajů na bydlení na celkových výdajích v průběhu 90. let a také na počátku 20. století výrazně zvýšil, relativní podíl výdajů na potraviny se mohl naopak snižovat (z důvodu poklesu či stability cen potravin) a tudíž celkový podíl výdajů na nezbytnou spotřebu se v úhrnu mohl snižovat.

Grafy 1 až 5 zachycují rozložení relativních výdajů domácností na jednotlivé položky podle typu ekonomické aktivity přednosti domácnosti. Patrný je růst relativních nezbytných výdajů v první polovině 90. let, jež byl následován poklesem od roku 1997, tento vývoj se odehrával bez ohledu na ekonomickou aktivitu přednosti u všech typů domácností, avšak s různou intenzitou. V porovnání s průměrem jsou na tom, podle očekávání, zdaleka nejhůře domácnosti důchodců. Jejich výdaje na nutnou spotřebu se od roku 2000 pohybují těsně pod kritickou hranicí 60 % celkových výdajů, od roku 1997 se snižují, v roce 2003 klesly až na 58 % celkových spotřebních výdajů. Dělníci jsou skupinou, u níž po důchodcích tvoří výdaje na nutnou spotřebu největší část celkových spotřebních výdajů, v roce 2003 necelých 47 %. U domácností rolníků, zaměstnanců a samostatně výdělečně činných tvoří nezbytné výdaje přibližně stejnou část jejich celkových spotřebních výdajů (přibližně 44 %). Avšak zatímco u zaměstnanců relativní nezbytné výdaje mezi roky 2002 a 2003 klesly o 0,7 procentního bodu; u podnikatelů zůstaly stejné a u zemědělců nepatrně vzrostly.

Grafy 6 – 10 nabízejí srovnání relativních výdajů prvního a posledního kvintilu (nejchudších a nejbohatších) domácností dle různě definovaného příjmu domácnosti. Graf 6 ilustruje rozdíly v relativních výdajích dle celkového čistého příjmu domácnosti. U příjmově nejslabších domácností (domácností 1. kvintilu) je podíl výdajů na nezbytnou spotřebu na celkových výdajích zhruba o 21 procentních bodů vyšší, než u domácností nejbohatších (domácností 5. kvintilu). Graf 7 znázorňuje tentýž rozdíl v relativních výdajích nejchudších a nejbohatších domácností, tentokrát však pouze pro domácnosti s ekonomicky aktivním přednostou. Mezi roky 2002 a 2003 došlo k nárůstu relativních nezbytných výdajů domácností 1. kvintilu příjmového rozdělení a jejich poklesu u domácností 5. kvintilu. Rozdíl v podílu nezbytných výdajů na celkových spotřebních výdajích mezi domácnostmi 1. a 5. kvintilu se zvýšil z původních 14,7 procentních bodů v roce 2002 na 16,5 procentních bodů v roce 2003. Graf 8 je obdobou grafu předešlého, do srovnání však byly v tomto případě zahrnuty pouze domácnosti s ekonomicky neaktivním přednostou. U příjmově nejslabších domácností s ekonomicky neaktivním přednostou došlo mezi roky 2002 a 2003 k nepatrnému snížení podílu výdajů na nezbytnou spotřebu na celkových spotřebních výdajích. Výsledky pro 5. kvintil však nelze považovat za reprezentativní, neboť je zastoupen pouze jednou domácností.

Výsledky v grafech 6 – 8 jsou do určité míry ovlivněny nevhodností indikátoru celkového čistého příjmu domácnosti, jelikož příjmy domácností se významně liší v závislosti na počtu jejich členů; graf 9 tudíž ukazuje srovnání vývoje relativních výdajů domácností 1. a 5. kvintilu dle celkového čistého příjmu na spotřební jednotku domácnosti. Spotřební jednotka domácnosti je definována jako vážený počet osob domácnosti, kdy zejména děti dle svého věku získávají menší váhu v zastoupení. Podíl výdajů na nezbytnou spotřebu domácností 1. kvintilu na celkových spotřebních výdajích byl v roce 2003 o 19 procentních bodů vyšší než tentýž podíl u domácností 5. kvintilu. V roce 2002 činil odpovídající rozdíl „jen“ 16 procentních bodů, jedná se tedy o relativně významný nárůst. Zvýšení rozdílu bylo způsobeno nejen růstem relativních nezbytných výdajů domácností 1. kvintilu, ale také poklesem relativních nezbytných výdajů domácností 5. kvintilu.

Kromě porovnání relativních výdajů příjmově nejslabších a nejsilnějších domácností dle výše celkových čistých příjmů a výše příjmů na spotřební jednotku bylo rovněž provedeno srovnání nejbohatších a nejchudších domácností podle celkového čistého příjmu na osobu domácnosti (v tomto případě mají všechny osoby v domácnosti stejnou váhu). Graf 10 ukazuje stejnou tendenci v meziročním srovnání (2002 a 2003) jako graf 9, a sice růst relativních nezbytných výdajů domácností 1. kvintilu a pokles u domácností 5. kvintilu. Rozdíl v podílu nezbytných výdajů na celkových spotřebních výdajích mezi těmito domácnostmi se meziročně zvýšil z 10,4 procentních bodů na 15,6 procentních bodů. Míra nerovnosti ve spotřebě mezi bohatými a chudými je tedy o něco nižší při porovnání dle výše příjmů na spotřební jednotku či osobu, než je tomu v případě srovnání dle celkového čistého příjmu domácnosti.

Grafy 11 – 14 nabízí srovnání relativních výdajů různých skupin domácností definovaných podle dalších socio-ekonomických indikátorů. Graf 11 ukazuje srovnání vývoje relativních spotřebních výdajů domácností s přednostou se základním vzděláním a domácností s přednostou s univerzitním vzděláním. Za povšimnutí při porovnání relativních výdajů těchto dvou skupin domácností stojí relativní výdaje na volný čas. Relativní výdaje na volný čas domácností s přednostou s univerzitním vzděláním jsou v průměru dvakrát vyšší než relativní výdaje na volný čas domácností s přednostou se základním vzděláním. V grafu 12 jsou srovnávány relativní výdaje domácností podle počtu závislých dětí, patrné jsou vysoké relativní výdaje na nutnou

spotřebu u bezdětných domácností ve srovnání s domácnostmi, v nichž se nachází jedno či více dětí. Tato nerovnost mizí v grafu 13, kde jsou opět srovnávány relativní výdaje domácností podle počtu závislých dětí, ovšem s vyloučením domácností důchodců. V grafu 14 jsou srovnány relativní výdaje domácností žijících v Praze s relativními spotřebními výdaji domácností z ostatních regionů České republiky. Srovnání pražských domácností s domácnostmi z ostatních regionů ČR ukazuje, že jejich relativní nezbytné výdaje jsou na srovnatelné úrovni. V Praze jsou v porovnání s ostatními regiony ČR vyšší relativní výdaje na bydlení, avšak nižší relativní výdaje na potraviny.

Je vhodné poznamenat, že podíly jednotlivých spotřebních položek na celkových výdajích (relativní výdaje) ukazují pouze jakou část svých příjmů domácnosti vydají na jednotlivé položky, ovšem neříkají nic o absolutních výdajích těchto domácností. Porovnáme-li například domácnosti podnikatelů a zemědělců, jež mají relativní nezbytné výdaje v roce 2003 shodné, zjistíme, že ve skutečnosti utratí domácnosti podnikatelů o 1 676 Kč měsíčně více než domácnosti zemědělců.

Příloha

Spotřební položky byly rozřazeny do následujících kategorií:

Potraviny – souhrn všech výdajů na potraviny a jídla, vyjma těch podávaných v restauračních zařízeních.

Nápoje a tabák – souhrn výdajů na nealkoholické i alkoholické nápoje a kuřivo vyrobené z tabáku. Nepatří sem nápoje podávané v restauračních zařízeních.

Oděv a obuv – výdaje na oblečení, obuv a doplňky k ošacení. Spolu s nimi tato skupina zahrnuje i výdaje na opravu, čištění a půjčování oděvu a obuvi.

Bydlení – výdaje na nájem a přidružené výdaje: energie, vodné a stočné, služby související s údržbou nebo případně rekonstrukcí bytu, pojištění související s bydlením a splátky hypotečních úvěrů.

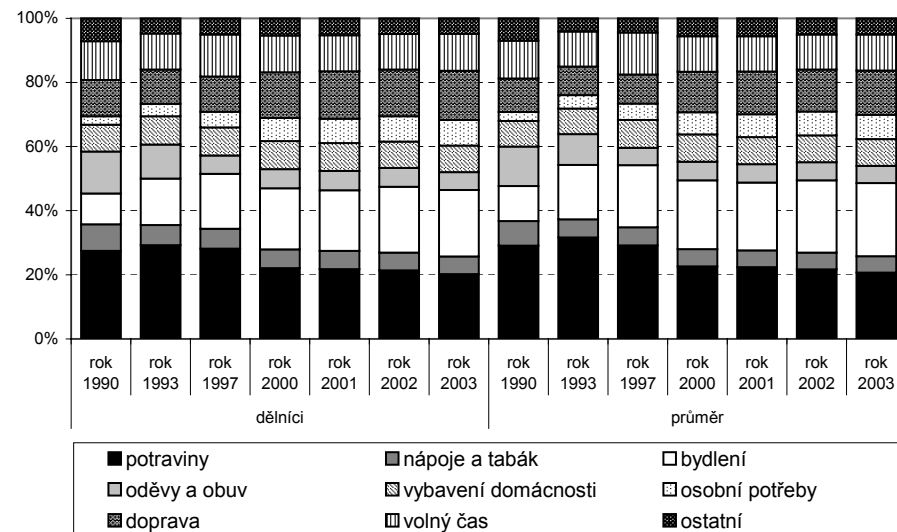
Vybavení domácnosti – výdaje na drogistické zboží, chov domácích zvířat a pěstování rostlin.

Osobní potřeby – výdaje na zdravotní a sociální péči, kosmetiku, léky, penzijní příspěvek, životní pojištění.

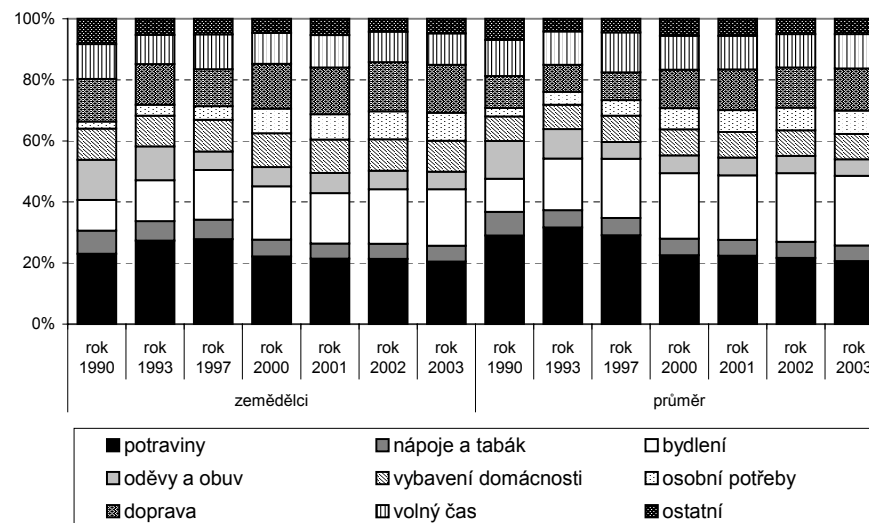
Doprava – výdaje na dopravu ve veřejných dopravních prostředcích, nákup a údržbu (včetně pohonných hmot) vlastních dopravních prostředků a výdaje na komunikaci (telefon, poštovné).

Volný čas – platby v restauračních zařízeních, za vstupy na kulturní a sportovní akce, výdaje na rekreaci, elektroniku, klenoty, květiny, hračky. Důležitou součástí jsou i výdaje spojené se vzděláváním.

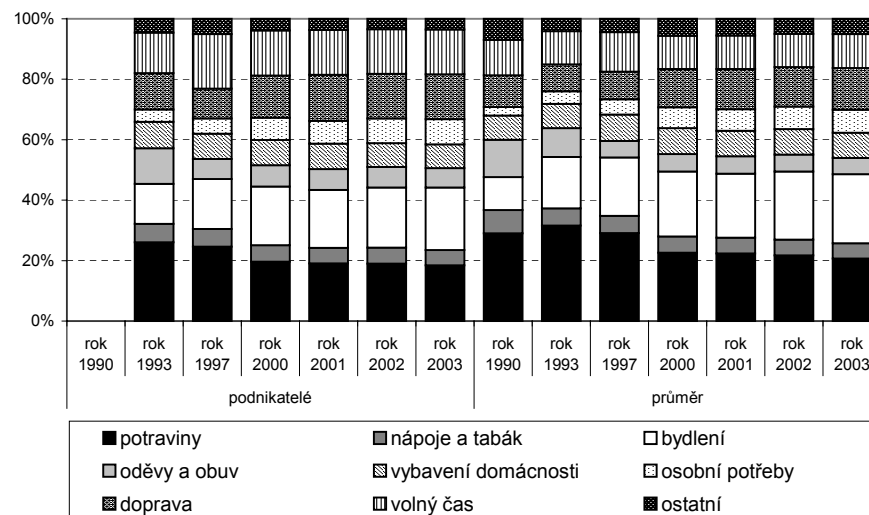
Graf 1: Relativní výdaje domácností dělníků ve srovnání s celkovým průměrným vývojem spotřebního chování

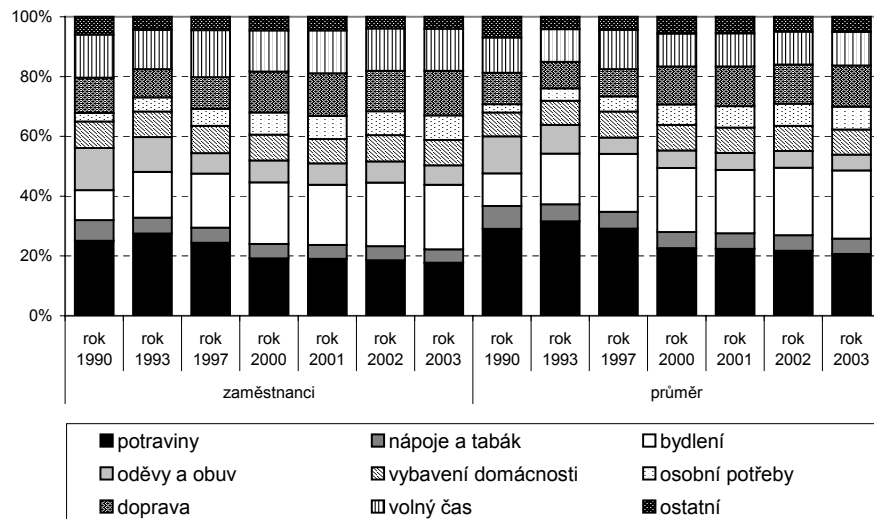
Graf 2: Relativní výdaje domácností zemědělců ve srovnání s celkovým průměrným vývojem spotřebního chování

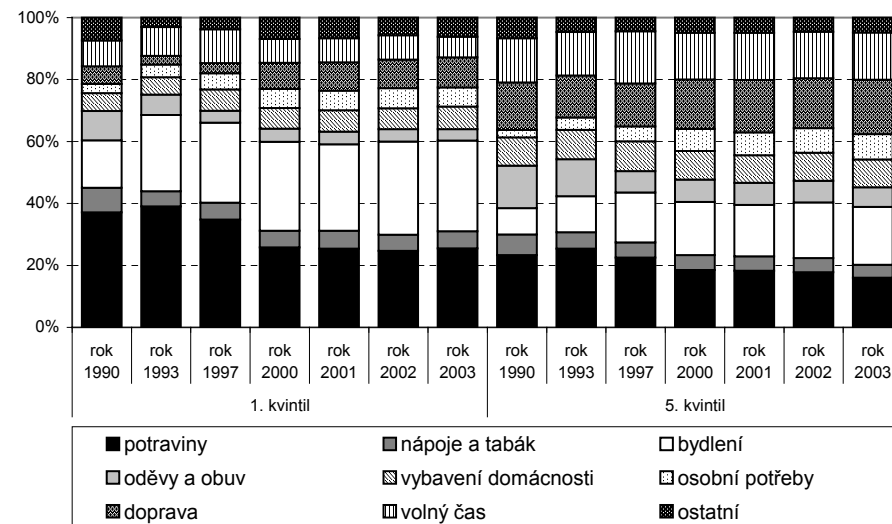
Graf 3: Relativní výdaje domácností podnikatelů ve srovnání s celkovým průměrným vývojem spotřebního chování

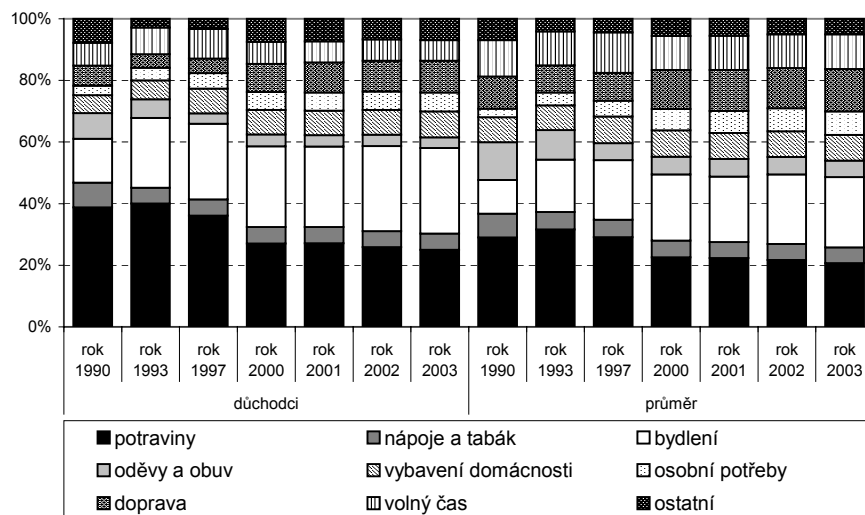
Graf 4: Relativní výdaje domácností zaměstnanců ve srovnání s celkovým průměrným vývojem spotřebního chování

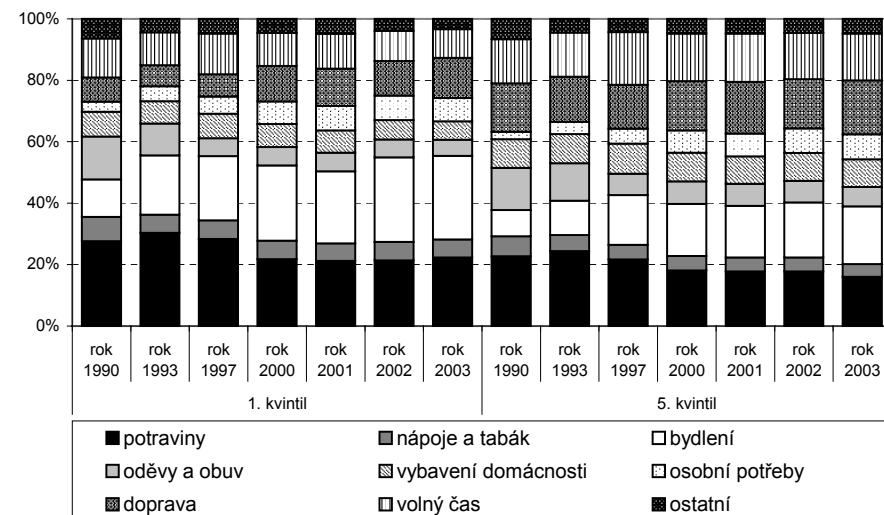
Graf 6: Relativní výdaje domácností 1. a 5. kvintilu dle celkového čistého příjmu domácnosti

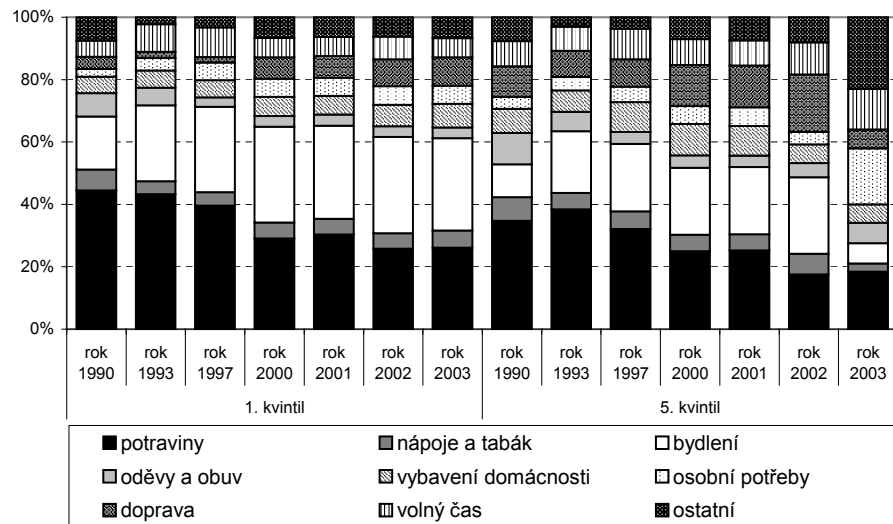
Graf 5: Relativní výdaje domácností důchodců ve srovnání s celkovým průměrným vývojem spotřebního chování

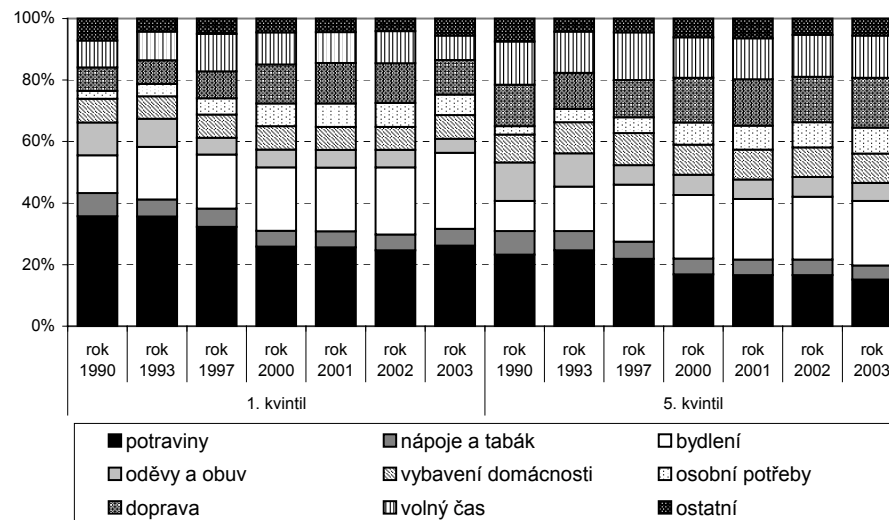
Graf 7: Relativní výdaje domácností 1. a 5. kvintilu dle celkového čistého příjmu domácnosti; pouze pro domácnosti s předností ekonomicky aktivním

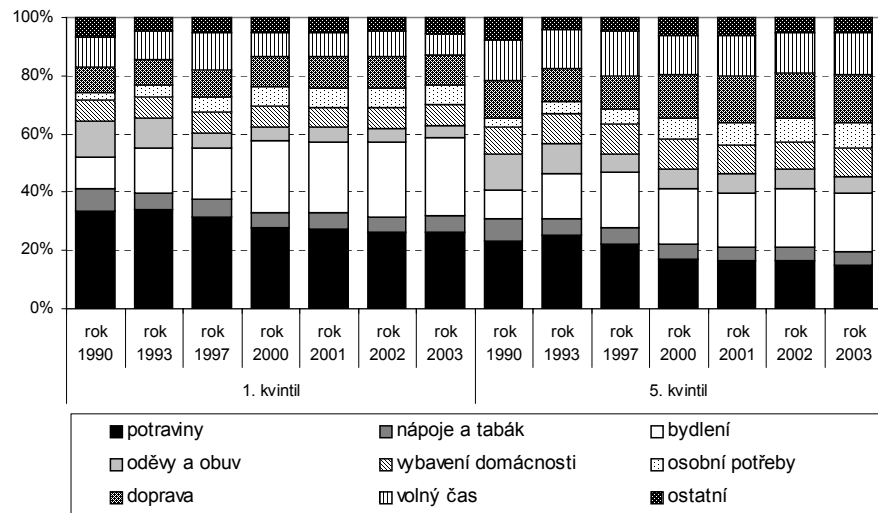
Graf 8: Relativní výdaje domácností 1. a 5. kvintilu dle celkového čistého příjmu domácnosti; pouze pro domácnosti s předností ekonomicko neaktivním

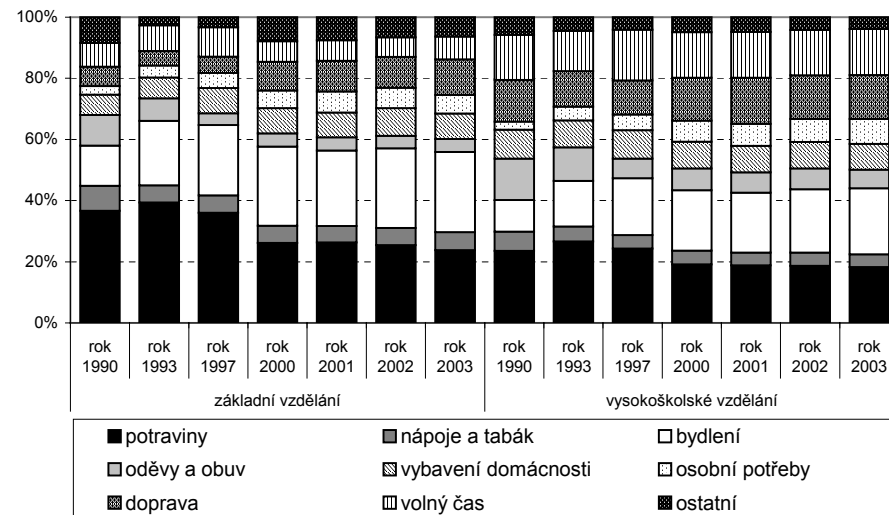
Graf 10: Relativní výdaje domácností 1. a 5. kvintilu dle celkového čistého příjmu domácnosti na osobu domácnosti

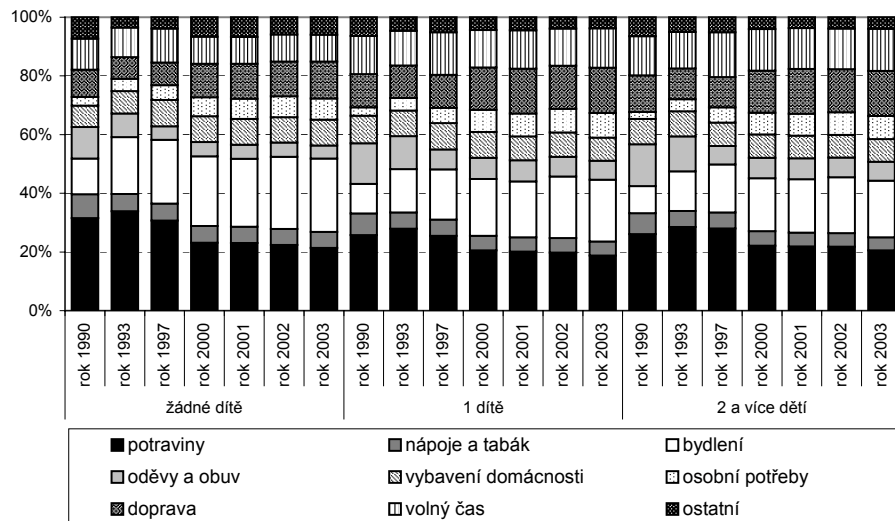
Graf 9: Relativní výdaje domácností 1. a 5. kvintilu dle celkového čistého příjmu domácnosti na spotřební jednotku

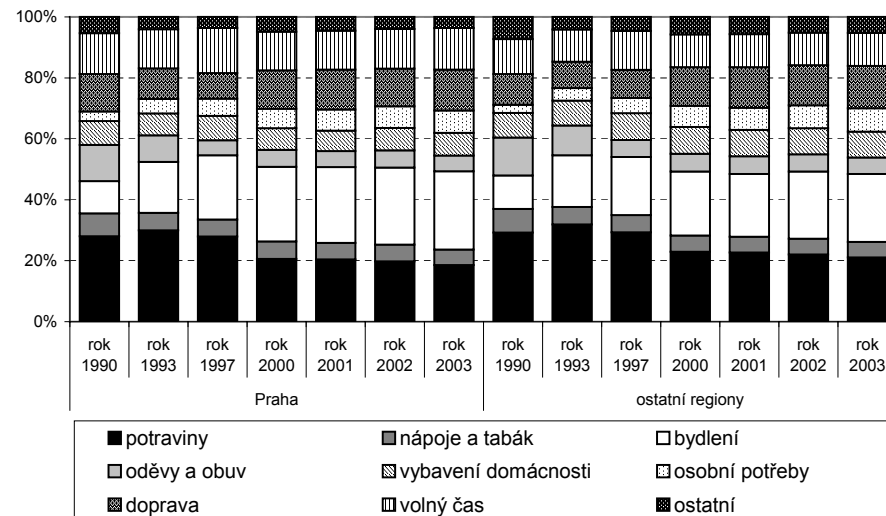
Graf 11: Relativní výdaje domácností s předností s ukončeným základním vzděláním a s předností s ukončeným univerzitním vzděláním

Graf 12: Relativní výdaje domácností dle počtu závislých dětí (žádné dítě, jedno dítě a dvě děti)

Graf 14: Relativní výdaje domácností dle regionu trvalého bydliště domácnosti (Praha a ostatní regiony)

Graf 13: Relativní výdaje domácností dle počtu závislých dětí (žádné dítě, jedno dítě a dvě děti) s vyloučením domácností důchodců

